

USA Kongressi raamatukogu (*the Library of Congress*) oli esimene mäluasutus, kes 2008. aasta jaanuarist alates Flickr Commonsis oma fotokollektsiooni tutvustama hakkas. Selle portree sõjaväe katselendurist on Flickris oma lemmikuks märkinud 64 inimest, pildile on lisatud ka mõningaid märkmeid (üks neist osutab kõrimikrofonile, mis on piloodil kaela ümber). Kommentaatorid teevad kindlaks ka lennuki marga: üks kommentaator teeb pakkumise, mida järgmine parandab, ja esimene nõustub sellega. Kongressi raamatukogu lubab pildi kirjet selle teabega täiendada.

Originaalalkiri: Palmer, Alfred T., photographer. F. W. Hunter, Army test pilot, Douglas Aircraft Company plant at Long Beach, Calif. 1942 Oct.

VEEBIST, ÜLEPILDISTAMISEST, MUUSEUMIAASTAST JA RAHVAST

EHK TEEME OMETI TALGUD JA
JÄTAME JALGRATTA LEIUTAMATA!

— VAHUR PUIK —
EESTI HUMANITAARINSTITUUDI
KULTUURIDE UURINGUTE DOKTORANT

Mida on ühist eesti traditsioonilisel külaelul ja meie kaasaegsel veebil? Ühistöö komme. Omal ajal tuli külarahvas kokku, et seltsis tarvilikke töid ära teha, nüüd oleme kõik koos võrgus ja loome teavet, koome infoühiskonna kangast.

Nüüdisaegseid veebipraktikaid tähistatakse koondnimetusega veeb 2.0, kus veebileht ei ole enam staatiline visiitkaart või brošüür, vaid selle haldajate ja kasutajate koostöös pidevalt uuenev ja täienev infovaramu, näiteks blogid, sotsiaalsed võrgustikud (Facebook, omamaine rate.ee jt), veebientsüklopeediad. Räägitakse ka andmeveebist (*data web*), kus olulisust on kaotamas andmete esitamise visuaalne vorm ehk veebilehekülje kujundus, tähtsam on, et kasutaja saaks ise määrata, kuidas talle vajalik teave kuvatakse (nt koondab kasutaja eri veebilehekülgede RSS-vood Netvibesi-laadsesse isiklikku

veebiportaali). Ise allikatest pärinevad eri tüüpi andmed saab aga siduda ka uusi funktsionaalsusi pakkuvateks tervikuteks, nn pudrulahendusteks (*mash-up*), mis kasutavad platvormide avatud koodiga rakendusliideseid (*API*). 1990ndatel fantaseeriti veebist kui virtuaalsest reaalsusest ja abstraktsest ruumist, käesoleval kümnendil on aga järjest olulisemaks kujunenud asukohaandmed, teabe positsioneerimine ja konkreetseesse ruumi ankurdamine, sest olukorras, kus andmeid on tohutult, on üheks loomulikumaks lahenduseks korrastada ja esitada neid just paiknemise alusel. Sellest lähtuvalt kõneldakse

Vahur Puik

43-56

Selle the Commonsisse välja pandud Sydney linnavaate tegemise koht õnnestus artikli autoril interneti vahendusel kindlaks teha ning muuseum lisas pildile *geotag*'i. See osutab veel ühele olulisele aspektile, miks meie fotokogude veebis ülekirjeldamine oleks oluline – oma mälestusi ja teadmisi saaksid talletada ja jagada ka väliseestlased.

Originaalalkiri: Electric Trams, Brickfield Hill, unattributed studio, Sydney, Australia, c. 1880–1923. **Tyrrell Collection:** Powerhouse Museum, Sydney

kohateadlikkuse (*location*- või *geo-awareness*) tähtsusest ja kaardirakendused on *mash-up*'ide levinuimaks komponendiks.

Fotoga saab talletada aja- ja ruumispetsiifilist ainet, mida esemetena muuseumikogudesse ei ole võimalik võtta, seega võiks fotosid laias laastus jaotada sündmuslikeks ja keskkondlikeks. Mõlemad omadused on tegelikult olemas igasugusel ülevõttel, küsimus on pigem pildistamise intentsioonis ja objektis. Ka sündmused leiavad kuskil aset, aga tavaliselt on nende jäädvustamisel sisuline fookus suunatud kindlal ajahetkel aset leidvale tegevusele, keskkondlike pildistuste objektiks aga ongi keskkond ise, kuhu looduslike protsesside kõrval jätab konkreetseid materiaalseid jälgi ning projitseerib sümboliseid tähendusi ka inimene. Ajalooliste kohafotode populaarsusest kõnelevad viimastel aastatel vanade postkaartide põhjal välja antud pildiraamatud Eesti linnavaadetest, sildadest,

tuletornidest, raudteejaamadest. See on kindlasti seotud inimeste vajadusega suhestada end oma elukeskkonna ning muutustega, mis on aja jooksul selles keskkonnas toimunud. Muutuse tuvastamine eeldab võrdlust, muutus on kui lahutustehte jääk, kus lahutatavaks on äratuntav ja tuttav. Vanad vaated on meie jaoks kõnekamad, kui me endi mälu on olemas kujutised samadest kohtadest, et saaksime teha selle võrdlustehte. Sellisest subjektiivset mälu kasutavast võrdlemisest kommuniqueeritavam viis on näidata muutust mitme pildi abil. Eks teeme seda ju kõik oma perepiltidegi puhul, tunneme inimesi ära ja hindame nende kasvamist või vananemist, just pildid aitavad meil luua pidevasse protsessi aredust, mis on vajalik, et tajuda muutusi. Ka kohtade näod ei püsi ühesugused ja nende korduvat samast võttenurgast portreerimist ehk ülepildistamist (*rephotography*) on tehtud mitmel pool. 1990ndatel pildistas Peeter

Tooming kohti, mida oli pool sajandit varem üles võtnud Carl Sarap, ent viimase kümne aasta jooksul on Eesti maastikud teisenenud ilmselt intensiivsemalt kui kunagi varem. Neid muutusi pildiliselt näitlikustada oleks nii huvitav kui ka vajalik.

Ka muuseum muutub, ütleb tänavuse Narva festivali konverentsi pealkiri. Ja seda olukorras, kus majandussurutis on käes ning muuseumi-aasta algab kohe. Eelarvekärped jätavad möödapääsmatute halduskulude kõrvalt arusaadavalt vähem vahendeid sisulise töö jaoks, aga vahest ongi just see sobiv hetk, et ühiskonda tervikuna, kodanikke endale appi kutsuda, midagi talgukorras ära teha. Et ühiskonnas on valmisolek olemas, näitas ilmekalt kevadine koristusaktsioon „Teeme ära!“. Eks olnud tegemist ju omamoodi museoloogilise projektiga, kus kindlast eesmärgist lähtuvalt võeti kõigepealt ette Eestimaa sihipärane kirjeldamine ning seejärel viidi läbi suurejooneline kogumistöö. Loodusesse ebaseaduslikult poetatud rämpsu koguse ja koostise kõrval olid tähtsad just nende piraatprügilate asukohad, mida hallati veebikaardirakenduse abil. Eesti mäluasutuste fotokogude ülekirjeldamine ja kogudes leiduvate keskkondlike jäädvustuste täpne positsioneerimine ja ülepildistamine oleks isegi muretum ettevõtmine kui prügiaktsioon, sest selle korraldus oleks hajusam ja vähem materiaalsete tagajärgedega. Keskkonnateadlikkusele (loodushoiu tähenduses) lisanduks ka kultuurilise kohateadlikkuse aspekt. Nii digitaalse fototehnika massiline kui ka mitmesuguste positsioneerimisvahendite küllalt lai levik loovad vajalikud tehnoloogilised eeldused, et kutsuda ellu laiahaardeline ülepildistamine. Muuseumide ülesanne sellises ettevõtmises oleks lähtematerjali väljajagamine ja protsessi suunamine, inimeste toodetud sisu toimetamine ja korrastamine.

Me ei leiutaks seejuures peaaegu mitte midagi uut. Sel aastal on Flickrisse, maailma ühte populaarsemasse fotojagamiskeskonda loodud mäluasutuste jaoks eraldi alajaotus „the Commons“, mille eesmärk ongi kaasata inimesi avalike fotokogude (üle)kirjeldamisse. Oktoobris liitus algatusega juba kolmeteistkümmes institutsioon. Publiku panus välja jagatud piltide kirjeldamisel on lootusi mitmekordselt ületanud. Vaatajad saavad nii piltide kui ka neid eksponeerivate mäluasutustega suhestuda mitmel moel: nad märgivad muuseume oma sõpradeks, arvavad pilte oma lemmikute hulka, kommenteerivad, lisavad märkusi pildi detailide kohta (vt illustratsiooni) ning märksõnastavad (*tagging*) fotosid. Märksõnastamine, mis on traditsiooniliselt olnud mäluasutustele ja ekspertidele reserveeritud kategoriseerimistooming, on veebis rangete määratluste ja klasside piirangutest vabanenud, omandanud sotsiaalse iseloomu ja saanud nimeks folksonoomia. Lisaks

sellele, et piltide vaadatavus on kordi suurem kui muuseumide endi veebilehtedel, kus võivad väljas olla samad fotod, on pandud tähele, et Flickr'i keskkonnas olevate piltide juures julgevad inimesed ennast väljendada teisiti kui muuseumide veebilehtedel, kuhu emotsionaalseid ja n-ö mittesisulisi kommentaare naljalt ei jäeta. Nii jõuab pärand inimestele lähemale, sest veebiplatvorm, kus on koos nii institutsionaalne kui ka isiklik, kaotab autoriteedibarjääri. Viivitades selliste projektide käivitamisega Eestis, kaotame muu hulgas iga päevaga väärtuslikku infot, mida võiksid meie muuseumide fotokogudes leiduvate piltide kohta anda vanaemad-vanaisad, kui nende lapselapsed oma sülearvutist neile nende kodukandi pilte näitaksid ja vanavanemate nn vaikiva ning kohaliku teadmise talletaksid ja piltidele lisaksid, sest seda ei asenda ka kohtade ülesotsimine ja nende praeguse ilme ning täpsete asukohakoordinaatide fikseerimine.

Kohti kujutavate piltide ülepildistamine on Flickr'is käivitunud iseeneslikult, sest otseselt selleks rahvast üles kutsutud pole ning tänapäevaste piltide ajaloolistega kõrvuti esitamiseks ei ole eraldi lahendust. Nii tõestab praktika, et refotografeerimine on äärmiselt loomulik viis ajaloolistele vaadetele vastata, selleks tuleb luua vaid veelgi paremad võimalused. Maailmas on järjest suuremat populaarsust võitmas mitmesugused positsioneerimismängud (*gps-games*), näiteks geopeitus (rahvusvaheliselt tuntud Geocachingu nime all), kus kasutajaid peidavad üksteise jaoks maastikku n-ö aardeid, mida asukohaandmete ja -kirjelduse põhjal otsitakse. Et fotode asukohaandmetega varustamine (*geotagging*) on trend, mis on kohe-kohe plahvatuslikult kasvamas, siis on loogiline, et ka geopeitusest on tekkinud pildipõhised variandid (Shutterspot ja GeoSnapper), kus tuleb leida kellegi tehtud (ja mängu huvides tahtlikult puuduvate asu-

Sama foto ekraanivaade Flickr'is. Näha on pildi pinnale lisatud märkmete kastid ning ühe sellise märkme sisu.

The screenshot shows a Flickr page for a photo titled "Electric trams, Brickfield Hill, Sydney". The photo is a black and white historical image of a street scene with a tram and buildings. A green tag box is overlaid on the photo with the text: "sir john young hotel, the second incarnation of this pub, still operating today - azrkoanamalor". The page includes navigation links (Home, You, Organize, Contacts, Groups, Explore), a search bar, and a list of related photos and collections on the right side. The related items include "Powerhouse Museum Collection's photostream" (835 photos), "Sydney City (Set)" (95 items), "Tyrrill Collection (Set)", and "Historic and Old Photos (Pool)".

kohaandmetega) ülesvõtte pildistamise koht. Üks kodumaine seiklusturismiettevõtte pakub sellist meelelahutust Fotojahi nime all tasulise teenusena, mis peaks veelgi kinnitama seesuguse maadeavastusliku mängu elujõulisust. Miks mitte rakendada inimeste uudishimu kasuliku eesmärgi teenistusse ja täiendada põneva mängu abil meie rahvuslikku mälu, kui tänapäevases maastikust leitaks üles ajaloolised kohajäädvustused.

Seejuures oleks ülepildistamine käsitletav justkui kihilisena, kus info pidevalt täieneb ja täiustub – vähemalt esialgu ei ole vaja seada minigeid tehnilisi piiranguid uute laekuvate fotode kvaliteedile, sest tehniliselt nõrgem ülepildistus, mis siiski äratuntavalt ja kahtluseta varem jäädvustatud kohta esitab, omandab väärtuse just ajaloolise fotoga koos, seda üle kirjeldades ja positsioneerides.

Mu varasem viide ajaloolistest fotodest koostatud fotoraamatutele tõendab ka, et fotodel on kaubanduslikku potentsiaali, sest nende kasutamise- ehk avaldamisvõimaluste ring on küllalt lai ja neil on minekut. Seega on ajaloolised fotod mitmeti väärtuslikud ning autoriõiguste küsimust ei tohi kindlasti tähelepanuta jätta. Ent varalistel autoriõigustel on ka üks spetsiifiline omadus – need aeguvad. Nii on vabaks läinud näiteks nii Heinrich Tiidermanni, Johannes Pääsukese, Jaan Kristini, Carl Bulla, Ernst Wittoffi kui ka mitme teise kuulsa Eesti fotograafi piltide autoriõigused. Rääkimata anonüümsete autorite ülesvõtetest, mille puhul pole samuti kasutamisepiiranguid. Ka Flickr Commonsi all näidatakse fotosid just selle tarvis formuleeritud litsentsi (teadaolevaid autoriõiguse piiranguid pole – *no known copyright restrictions*) alusel. Vabade kasutusõigustega piltide veebis kättesaadavaks tegemisel ei ole varalised kuritarvitused võimalikud, tuleb lihtsalt teha teavitustööd autorile viitamise kohustuse osas. Aga ilmselt toimiks ka sotsiaalne järelevalve, sest inimesi huvitab piltide kontekst ja küll selle puudumisele tähelepanu juhitaks. Niisiis pilte levitades ja publikut aktiivselt (näiteks ülepildistamisse) kaasates aktualiseeriksime pärandit ühiskonnas.

Mäluasutusteülesesse veebikeskkonda piltide laadimine korrastaks kogusid veel ka seeläbi, et aitaks leida kordusi, st samu, kuid eri kollektsioonide hulka kuuluvaid fotosid, ning võimaldaks luua terviklikke autoriseeriaid, sest sama autori fotod võivad olla killustatud mitme fotokogu vahel. Seejuures säiliks iga muuseumi kogus ju füüsiline originaal, virtuaalsete tervikute tekkimine looks vaid uut teadmist, tihendaks ja lapiks infovõrku.

Riiklikku kultuuriväärtuste infosüsteemi on kuulu järgi loodud juba üle kümne aasta, algul KVISi, hiljem MuSi nime all, aga ei saa öelda, et selles vallas suurtest töövõitudest kuulda oleks olnud, seetõttu on eri institutsioonid loonud

eraldi lahendusi, mis teadaolevalt omavahel ei ühildu ega ole kindlasti laiemalt tuntud (pean silmas Ennistuskvoja Kanut virtuaalnäituste süsteemi, Eesti Kunstimuuseumi digikogu). Ainsa Eesti mäluasutusena on oma fotokogu pilte Flickr keskkonnas (tavakasutajana, mitte the Commonsi alajaotuses) avaldama asunud Tallinna Linnamuuseumi filiaal Fotomuuseum. Eesti Rahva Muuseum on oma nime sidunud Eesti Hetkede nimelise fotokogumisprojektiga, mille algatus tuli väljastpoolt muuseumi, aga mis paraku jätab üsna nurgataguse mulje. Magavale kassile ei kipu hiir alati suhu jooksuma, museaalse väärtusega pildimaterjali oleks ilmselt mõttekam sõeluda välja keskkondadest, kus inimesed niikuinii oma pilte hoiavad (Flickr'i analoogidena on ka Eestis loodud fotojagamiskeskondi, näiteks nagi.ee või fotki.com).

Publikut kõigepealt juba muuseumikogudes talletatud fotopärandiga suhestuma kutsudes oleks ettevõtmisel ka pedagoogiline tahk. Eeldades, et muuseumikogudesse kuulumise au on siiski millegi poolest väärtuslikumatel ja sisukatematel fotojäädvustustel, õpetaksime inimesi ka nende endi tehtud piltide tuumakust hindama. Seejuures ei tohi unustada, et samavõrra tähtis on kultiveerida kriitilist suhtumist juba olemasolevasse pärandisse, küsida ja analüüsida, miks on midagi mingil ajahetkel oluliseks ja ühismällu talletamist vääriks peetud, millest üldse tekib üleisikuline dokumentaalne väärtus.

Eestis on piltide kohta info kogumiseks rahva poole pöördunud näiteks Eesti Filmiarhiiv, kelle kodulehel on eraldi „Pildileidude“ rubriik, kus palutakse abi paaril fotol kujutatut tuvastamiseks. Neil juhtudel on muuseumil endal info puudu, aga selle arusaamiseni, et ka nende ülesvõtete kohta, mis mäluasutuste kogudes on kirjeldustega varustatud, võib inimestelt uut ja huvitavat teada saada, ei ole üldiselt veel jõutud.

Kokkuvõtteks tahan veel kord rõhutada, et nii muuseumiaasta kui ka rasked olud annavad põhjust astuda julge samm rahva poole, teha kogud veebis kättesaadavaks ja kutsuda inimesed appi neid kirjeldama ja täiendama. Selleks ei ole tarvis nullist üles ehitada iseseisvaid tehnilisi lahendusi, vaid paslik oleks pruukida veebis eksisteerivaid platvorme, neid nutikalt liites ja vajadustega sobitades. Parafraaseerides 1912. aasta Eesti Rahva Muuseumi päevapiltnikkude võistluse üleskutset, võiks lõpetuseks hüüda: meie mäluasutused ei aimagi nähtavasti seda laialist palju töötavat abi, mille läbi üleüldsus nende kogudele kasulik võiks olla¹.

¹ Originaalis „Meie päevapiltnikud ei aimagi nähtavasti seda laialist palju töötavat ülesannet, mille läbi nad üleüldsusele kasulikud võiksid olla.“ Eesti Rahva Muuseumi korjamise toimekond. Tartus, 26. VI 1912.